PARLAMENT DE L'ACTE D'INAUGURACIÓ DE LA MOSTRA DEL FONS HISTÒRIC DE LA BIBLIOTECA DE FÍSICA i QUÍMICA (2018):

Fritz Haber: cara i creu d'un premi Nobel

Rector Magnífic, benvolguts Degans, benvolguda Cap de la Biblioteca, benvolgudes companyes i companys:

En primer lloc, vull agrair al Sr. Rector que hagi pogut i volgut trobar un forat en la seva agenda per assistir a aquest acte d'inauguració.

Des de l'any 2005, la Biblioteca de Física i Química, que alberga una extensa i valuosa col·lecció de llibres, revistes, bases de dades i altres documents científics, inaugura el curs acadèmic amb l'exposició d'una mostra del seu fons històric. Amb això pretenem assolir un triple objectiu:

- Acostar els usuaris (tan docents com estudiants) als espais de la Biblioteca, atès que amb l'accés electrònic als recursos bibliogràfics aquests venen molt menys que abans.
- Donar rellevància al fons documental de la Biblioteca, especialment al fons històric, que és poc conegut.
- Homenatjar a científics o commemorar esdeveniments rellevants en el camp de la Física i la Química. Així el curs passat vàrem dedicar l'exposició a Irving Langmuir i el naixement de la ciència de superfícies, i l'any vinent commemorarem el descobriment del protó per Ernest Rutherford. En aquesta catorzena edició celebrem el centenari de l'atorgament del Premi Nobel de Química al científic alemany Fritz Haber, per la síntesi de l'amoníac a partir dels seus elements, possiblement un dels processos químics que més ha influït en la Història moderna. La nostra exposició porta per títol "Fritz Haber: cara i creu d'un Premi Nobel", i pretén també destacar d'altres aspectes més controvertits de la figura de Haber, com el seu nacionalisme militarista i la seva contribució al desenvolupament de la guerra química. Han tingut cura de la mostra els Profs. Narcís Homs i Pilar Ramírez De la Piscina, i el Dr. Arnald Grabulosa, tots ells de la Facultat de Química. En nom de la Comissió d'Usuaris que m'honora presidir, els vull agrair el seu esforç i el seu entusiasme. Com ja és habitual, la inauguració de l'exposició s'acompanya d'una conferència sobre el tema, i es clou amb un refrigeri al qual sou tots convidats cordialment. Atès que Haber va venir al món el 9 de desembre de 1868 a la ciutat de Breslau, s'esdevé també enguany el sesquicentenari del seu naixement. Amb aquest motiu, el proper 10 de desembre tindrà lloc a Berlin, organitzat

per l'Institut Fritz Haber de la Societat Max Planck, un Simposi sobre la Figura de Haber on es tractaran diversos aspectes de la seva biografia.

Aquest any 2018 es commemora el centenari del naixement de Richard Feynman, un dels físics més creatius i influents del segle XX. La UB ja va celebrar aquesta efemèride amb una conferència a l'Aula Magna de l'Edifici Històric el passat 11 de maig; per la nostra banda, la Biblioteca presenta, des del mes de maig, una actualització de l'exposició sobre Feynman creada el 2013, que us animo a visitar.

La Biblioteca de Física i Química ha volgut també commemorar el 50è aniversari de la mort de Lise Meitner i Otto Hahn, que ara fa 80 anys van descobrir conjuntament la fissió nuclear. Hahn va rebre el Premi Nobel de Química el 1944 per aquest descobriment, però no així Meitner, fet que ha esdevingut un símbol del menysteniment del paper jugat per les dones en la Història de la Ciència. Trobareu aquesta exposició, que ha estat preparada per Conchi Juana i Anna Gomar, al vestíbul d'entrada a la Biblioteca.

El 30 de juliol passat va morir, a l'edat de 93 anys, el Professor Josep Castells Guardiola, Catedràtic i Cap del Departament de Química Orgànica de la UB des del 1975 fins al 1990, any de la seva jubilació. De ben segur aquest no és el moment de glosar *in extenso* la figura del Dr. Castells, ni possiblement jo sóc la persona més indicada per fer-ho, però si vull dir que hi ha un consens absolut en afirmar que el Dr. Castells fou un dels químics més importants de la segona meitat del s. XX a Catalunya i a la resta de l'estat Espanyol, duent a terme una tasca docent i investigadora de primera magnitud. Conjuntament amb el Prof. Pere Pascual, fill del seu Director de Tesi Josep Pascual Vila, va jugar un paper fonamental en la consolidació i el desenvolupament de la Biblioteca de Física i Química, i fou Director primer del Seminari de Química i després de la Biblioteca des del 1979 fins al 1990. Amb aquest motiu s'ha preparat també una petita exposició en la que trobareu més detalls sobre la biografia del Dr. Castells i sobre la seva relació amb la Biblioteca de Física i Química. Les responsables d'aquesta exposició han estat l'Anna Gomar i l'Aurora Aguilera, amb la col·laboració inestimable del Professor Josep Font Cierco. Vull agrair a la Sra. Isabel Parés la seva tasca de coordinació en totes aquestes activitats.

Abans de passar a la presentació del nostre conferenciant, voldria fer un breu comentari de l'activitat durant el passat curs acadèmic i sobre la situació actual de la Biblioteca de Física i Química.

Malauradament, no hi ha gaires fets destacables que pugui esmentar ni que convidin massa a l'optimisme. El nostre pressupost per a aquest curs és essencialment el mateix del dels darrers anys, i principalment en el cas de la química, el preu dels recursos d'informació augmenta inexorablement: un 6% per part de l'ACS, un 5% pel SciFinder, etc. Això comporta intenses negociacions, sigui per part del CSUC (en el cas dels recursos consorciats) o per part de la Biblioteca, per aconseguir rebaixar la factura (tot i saber que d'ací a un any ens tornarem a trobar amb el mateix problema), i a que haguem de donar de baixa recursos d'informació relativament menys utilitzats: en el cas de les bases de dades, com que ara aquests recursos són digitals, la pèrdua resulta molt més punyent, car afecta no solament a aquest any i als futurs, si no que també es perd l'accés a tots els anys anteriors que havíem anat pagant puntualment. El curs 2017-18, el tema estrella ha continuat sent el de la publicació en Accés Obert. La Comunitat Europea ha posat fa un parell de mesos en marxa la iniciativa cOAlition S ("Pla S"), que té com a objectiu assolir que totes les publicacions científiques obtingudes de la investigació finançada amb fons públics siguin d'accés obert de forma immediata i complerta l'1 de gener de 2020. Tothom té clar que no té sentit que les Universitats i d'altres centres de recerca hagin de dedicar una part no menyspreable del seu pressupost (uns 5 milions d'euros anuals en el cas de la UB) per accedir a la recerca finançada majoritàriament amb fons públics. La indústria editorial i les institucions acadèmiques de molts països tenen posicions molt diferents, i la situació s'ha anat agreujant en els darrers mesos. Per exemple, el mes de juliol, aproximadament 300 institucions acadèmiques a Alemanya i a Suècia varen perdre l'accés als articles publicats per Elsevier a causa de l'aturada de les negociacions. En el món acadèmic cada cop és més freqüent haver de recórrer al prèstec interbibliotecari, a demanar els articles als autors, a emprar repositoris amb versions preliminars, a comprar individualment els articles, o utilitzar webs "pirates" com el Sci-Hub. És evident que la situació actual no és sostenible, i que encara resten moltes incògnites sobre com es finançarà el cost de la implantació del Pla S, i sobre la viabilitat del calendari proposat. El passat divendres, mentres preparava la meva intervenció, vaig rebre a través de la RSEQ un missatge del Prof. De Bruin, de la Universitat d'Amsterdam, en el que alerta que si s'implementa el Pla S, a partir del primer de gener de 2020 haurem de publicar en revistes d'Accés Obert 100% (no híbrides), un 98% de les revistes en les que habitualment publiquem seran bandejades, i hi haurà una lluita aferrissada per obtenir diners. El Prof. De Bruin ha penjat un document a Internet i està recollint signatures en contra de la implantació Pla S.

Mentrestant, la pressió de la publicació en revistes d'elevat factor d'impacte i prestigi internacional, i alhora de fer-ho en modalitat accés obert, continua actuant com una pinça que estrangula el cada cop més migrat finançament públic dels projectes de recerca. Tal i com vaig dir el curs passat, "en el nostre cas, si bé hem d'agrair la política de suport a la lliure de difusió del coneixement per part de la UB, estem encara molt lluny de poder fer un ús generalitzat de la publicació en accés obert, car el pressupost global per a tota la UB és totalment insuficient per a que una part mínimament significativa de la recerca es pugui publicar en aquesta modalitat i cal una política (a nivell institucional i governamental) més decidida per afrontar aquesta qüestió, si no volem que la nostra posició fins ara relativament bona pel que fa a la generació i difusió de la recerca es vegi ràpidament malmesa en els propers anys".

No em resta més que agrair la vostra presència en aquest acte abans de presentar al nostre conferenciant d'avui, el Dr. Joaquín Pérez Pariente, Professor d'Investigació a l'Institut de Catàlisi i Petroquímica del Consell Superior d'Investigacions Científiques, del qual fou director entre 2005 i 2014. La seva activitat científica se centra en la síntesi de zeolites i de materials porosos i en l'estudi de llurs propietats catalítiques, així com en el desenvolupament de sistemes per a l'eliminació de contaminants (fluor i arsènic) d'aigües potables. També dedica part del seu temps a la recerca i la docència en història de la química. Es autor de 240 publicacions en revistes internacionals, de cinc llibres sobre temes científics i històrics, entre ells *Alquimia*, publicat en 2016 per l'editorial Catarata conjuntament amb el CSIC; de 30 patents, dues d'elles en explotació comercial, i ha dirigit 14 tesis doctorals. És membre de la Junta Directiva del Grup d'Història de la Ciència de la Real Sociedad Española de Química i del consell científic de la revista *Llull*, editada per la "Sociedad Española de Historia de las Ciencias y de las Técnicas". És acadèmic corresponsal de la Real Academia Nacional de Farmacia, i fou investit doctor honoris causa en 2014 per la "Universidad Autónoma Metropolitana de México".

Querido Prof. Pérez Pariente, muchas gracias por aceptar nuestra invitación, y sin más preámbulos nos disponemos a escuchar la conferencia «Fritz Haber en el contexto científico, cultural y social de su tiempo».

Barcelona, 7 de novembre de 2018

Albert Moyano